

Ensi- ja turvakotien liiton nettikysely lapsiperheille korona-tilanteen aiheuttamista ongelmista

- *Tulokset ja johtopäätökset*

Riitta Särkelä ja Aki Siltaniemi

1. Kyselyn lähtökohdat ja toteutus

Ensi- ja turvakotien liitto on kansalaisjärjestö, joka auttaa vaikeissa ja turvattomissa oloissa eläviä lapsia ja perheitä. Korona-pandemian leviytystä Suomeen, heräsi huoli siitä, kuinka korona-tilanne ja sen pohjalta yhteiskunnassa tapahtuneet nopeat muutokset, ja esimerkiksi tiukat rajoitus- ja eristystoimet, ovat vaikuttaneet lapsiperheiden arkeen ja selviytymiseen kriisin keskellä. Keskeistä on myös tietää, miten eri toimijat voisivat auttaa apua tarvitsevia lapsiperheitä tässä tilanteessa. Tämän vuoksi Ensi- ja turvakotien liitto päätti toteuttaa nopealla aikataululla lapsiperheille suunnatun kyselyn, jossa haluttiin selvittää, mitä ongelmia korona-tilanne on aiheuttanut lapsiperheille, mitä haasteita perheillä on tällä hetkellä ja millaiseksi he arvioivat lähitulevaisuuden sekä onko tilanteisiin tarvittu ja saatu apua.

Aikataulusyistä toteutustavaksi valikoitui avoimen linkin kautta vastattava nettikysely.¹ Kysely avattiin ja linkin jako käynnistettiin 4.5.2020. Kyselyyn saapui vastauksia 13.5. mennessä eli noin runsaan viikon aikana 432 kappaletta.² Tässä kyselyraportissa on tiivistetty tähän mennessä tulleiden kyselyn vastausten tuloksia.

2. Lapsiperheiden kokemat ongelmat

Kyselyn vastaajilta tiedusteltiin avokysymyksellä, minkälaisia tai mitä ongelmia korona-tilanne on aiheuttanut omassa perheessä. Koronan aiheuttamat tilanteet ja ongelmat lapsiperheissä ovat vaihtelevia ja erilaisia. Ongelmien vakavuusaste vaihtelee pienestä turhautumisesta tai epämukavuudesta moniin kasautuviin vaikeuksiin ja ongelmiin. Osalla tilanne on ollut vaikea jo ennen korona-tilanteen mukanaan tuomia lisähaasteita. On huomattava, että noin viidellä prosentilla vastanneista ei ole minkäänlaisia ongelmia tai haasteita ja korona-ajan tiivis yhdessäolo on ollut perhettä lähentävää. Vastaavasti noin kymmenesosa nimeää vähintään kolme ongelmaa ja puolet vähintään kaksi. Huolimatta lapsiperheiden erilaisista tilanteista ja avovastausten runsaasta määrästä, korostuvat avovastauksissa tietyt yhteiset teemat.

Korona-tilanne on vaikuttanut perheiden arkeen ja muuttanut sitä siinä määrin, ettei olekaan yllättävää, että suuri osa kärsii **erityyppisestä psyykkisestä kuormituksesta ja sen aiheuttamista reaktioista**. Tällaisia mainintoja oli 43 prosentissa vastauksista. Noin joka kuudes vastaaja nosti esiin eristyksen aiheuttaman yleisen turhautumisen ja ahdistuksen, joka vaihteli vastaajien joukossa lievästä vakavampaan. Lapsilla eristäytyminen kavereista, leikeistä ja harrastuksista sekä isovanhemmista ja muista sukulaisista aiheuttaa ahdistusta lapsilla itsellään, mutta heijastuu myös vanhempiin. Aikuisillakin ahdistusta aiheuttaa lasten tapaan pysyttely neljän seinän sisällä ja totutuista harrastuksista luopuminen - henkireiät kodin ulkopuolella ovat olleet osalla vähissä, kun kaikki asiat, työ ja vapaa-aikakin, tapahtuvat neljän seinän sisällä.

”Väsymystä, hermojen kiristymistä, uupumusta”

”Väljen kiristyminen vanhempien välillä sekä vanhempien ja lasten välillä. Kaikki kotona. Lapset eivät ole nähneet riittävästi kavereitaan emmekä vanhempina ole jaksaneet keksiä riittävästi aktiviteettia lapsille. Vanhempia uuvuttaa. Lapsia turhauttaa ja kiukuttaa.”

¹ Linkkiä jaettiin Ensi- ja turvakotien liiton ja jäsenyhdistysten sivuilla sekä some-kanavien ja somelähettiläiden kautta. Lisäksi kyselylinkkiä jaettiin Vauva-lehden nettisivuilla. Koska kyseessä on avoimen linkin kautta jaettu nettikysely, eivät tulokset ole suoraan tilastollisesti väestöä edustavia, koska otos ei perustu satunnaisotantaan. Vastaukset antavat kuitenkin yleistä kuvaa erilaisista ilmiöistä ja niiden yleisyydestä laajemminkin lapsiperheiden joukossa. Avovastausaineisto kyllääntyi varsin selkeästi jo pienilläkin havaintomäärillä, ja sieltä on tiivistettävissä ja varovaisesti yleistettävissä havainnot koko lapsiperheiden joukkoa eri teemoista, jotka vastauksissa nousivat esiin ja toistuivat.

² Kyselyyn vastasi 20-58 vuotiaita henkilöitä ja vastanneiden keski-ikä oli 37 vuotta, keskihajonta noin kuusi vuotta. Kyselyyn sukupuolensa ilmoittaneista oli naisia 94 prosenttia. Vastanneista yhden lapsen perheitä oli vajaa kolmannes, kahden lapsen perheitä 40 prosenttia, kolmen lapsen perheitä vajaa viidesosa. Neljä lasta tai enemmän oli hieman alle kymmenesosalla vastaajista. Vastanneiden perheissä oli keskimäärin 2 lasta. Alueellisesti maakunnittain tarkasteltuna vastaukset jakautuvat siten, että määrällisesti eniten kyselyyn vastauksia tuli Uudeltamaalta (25 % kaikista vastauksista), Päijät-Hämeestä (13%) ja Pohjanmaalta (13%), Keski-Suomesta (8%), Varsinais-Suomesta (8%), Pohjois-Savosta (6%). Muiden maakuntien vastaajien osuus vaihteli kussakin 2-5 prosentin välillä Pohjois-Karjalan jäädessä 0,2 %:iin.

"Lapsia ei ole voinut viedä hoitoon, edes isovanhemmille. Omaa aikaa ei ole. Toinen vanhemmista etätöissä, hoitaa kodin ja lapset. Toinen käy normaalisti töissä."

"Kaikkien pinna kiristyy helpommin ja seinät kaatuu helpommin päälle"

"Riittämättömyyden tunne etätöiden, kotikoulun ja eskarin plus kotitöiden takia. Ahdistusta kotona olemisesta"

Psyykkisen kuormituksen aiheuttamiin reaktioihin liittyviä mainintoja on yleisesti stressistä, ahdistuksesta (10 %:lla), väsymyksestä ja uupumisesta (10 %:lla), epätoivosta ja toivottomuudesta (1 %:lla), masennuksesta ja alavireisyydestä (3 %:lla) sekä psykoterapian tarpeesta (1 %:lla). Tämän lisäksi koetaan pelkoa sairastumisesta (3 %:lla), riittämättömyyden tunnetta (3 %:lla). Lisäksi esiin nousi parisuhteen ongelmia ja riitoja, joissa oli mukana myös väkivallan pelkoa (11 %:lla), itsensä vahingoittamista (0,5 %:lla) ja lapsen kohdistuvaa henkistä tai fyysistä väkivaltaa, jota aikaisemmin ei ole ollut (0,5 %:lla).

"Uupumusta, burn-out -oireita."

"Väsymystä, hermojen kiristymistä, uupumusta"

"Ahdistusta joka on alkanut näkyä impulsiivisena aggressiivisuutena"

"Riittämättömyyden tunne. Perheessä taapero ja kaksi koululaista. Vaikea ehtiä yksin tehdä ruokaa, kulkea taaperon perässä ja auttaa koulupulmissa."

"Juuri tällä hetkellä oma jaksaminen vetelee viimeisiään. Teen vaativaa kokopäiväistä asiantuntijatyötä, kotona 1.- ja 4.-luokkalaiset lapset ja olen perheen ainoa aikuinen. - - - Minulla on pitkä uupumustausta, olin jo paremmassa kunnossa ensimmäistä kertaa vuosiin, mutta vointi on huonontunut jatkuvan ylikuormituksen takia & siksi että omaa aikaa ei juurikaan ole. Työt, lasten koulu, ruoka, edes joku yritys pitää kämppä siinä kunnossa että mahtuu liikkumaan. Elämä on kutistunut tähän, ja olen tosi väsynyt."

Toiseksi yleisimmät haasteet ja ongelmat näyttävät liittyvän etätöskentelyn ja lapsen hoidon yhdistämiseen sekä etätöskentelyn ja etäkoulun yhdistämiseen. Noin neljäsosa kaikista vastanneista nimeää näihin liittyviä ongelmia. Lasten tarpeiden ja etätöiden yhteensovittamisen vaikeudet, ja osan toteutumisen mukaan mahdollittoman yhtälön, nosti esille noin viidesosa vastaajista. Samoin viidesosa nosti esiin etäkouluun liittyviä ongelmia. Osalle heistä tämä on tärkein ja ainoa ongelma. Haasteet liittyvät usein siihen, että etäkoulu ei oikeasti varsinkaan pienempien lasten tai vanhempien erityislasten kohdalla onnistu sellaisenaan ilman vanhempien tukea, joilla on usein myös oma työnsä etäyhteyksien välityksellä hoidettavana. Erityisen haasteellinen tilanne on yhden huoltajan talouksissa. Myös etäopetuksen järjestämistavoissa on ollut isoja koulukohtaisia eroja. Tukea on koululta tai muilta tahoilta ollut vaihtelevasti tai ei ollenkaan saatavilla.

"Etätöiden, -koulun ja vuorotöiden yhteensovittaminen murrosikäisen, kouluikäisen ja päiväkotikäisen kanssa on ollut ajoittain hankalaa. Kaikki lapset ovat olleet kotona. Kotitöitä on ollut paljon ja lapset nahistelleet myös keskenään, mutta he ovat lähentyneet paljon. Oma ja puolison jaksaminen on ollut koetuksella."

"Hankala keskittyä omiin töihin lapsen ollessa kotona, lisäksi töiden ohella on mahdoton pitää yllä niitä rutiineita, joihin lapsi on varhaiskasvatuksessa tottunut (ruokailut, ulkoilut, pedagogiset leikit, lepo). Lapsi kaipaa päiväkodin leikkikavereita. Isovanhemmat eivät ole käytettävissä hoitoapuna."

"13-v ei toiminnanohjaus riitä etäkouluun. On ajoittain aggressiivinen ja itkuinen. Pelaaminen tietokoneella lisääntynyt. Miehen työt loppuivat, on työllistännyt itsensä nikkaroimalla, on ajoittain kireä ja väsynyt. Itse olen ollut koko ajan jossain flunssassa ja uupunut, kottityöt jää pääosin minulle, äidille."

"Etäkoulu on erittäin hankala meidän ADD 9 luokkakalaiselle. Se on vaikea ja turhauttava alakouluikäisellekin. Päiväkotikäiselle on todella tylsää, kun ei ole ketä vapaana leikkiä hänen kanssaan vaan kaikki yrittää hoitaa omat duunit."

"Etäopetukseen siirtyminen ei ole ollut alakoululaisten osalta ihan yksinkertaista. Opetuksen osalta toteutus on ollut koulujen välillä hyvin vaihtelevaa ja omalle kohdalle sattui etäopetus, joka on luonteeltaan ollut ekaluokkalaisten osalta tehtävien antamista, opetuksen puuttuessa kokonaan."

"Olen kärsinyt uupumuksesta ennen koronaa. Tilanne ei varsinaisesti ole helpottunut, kun yhtäkkiä piti alkaa hoitaa neljävuotiaista, opiskelija ja töitä kotoa ja ottaa uusia menetelmiä ja tekniikoita haltuun. Olin haaveillut uuteen koulutusohjelmaan hakemisesta, mutta saa nähdä miten pääsykokeissa käy, kun aikaa ei ole valmistautumiseen juurikaan."

"Etätö ja lapsen hoidon yhdistelmä on haastava, vaikka meillä toiminut kohtalaisen hyvin! Huono omatuntoa lapsen tekemisistä ja vähäisestä huomiosta päivän aikana painaa."

"Lapsi, jolla on ADHD ja lievä kielellinen erityisvaikeus ei selviydy etäkoulusta itsenäisesti. Vanhemmat joutuvat työpäivän lomassa tai työpäivän jälkeen toimimaan myös lapsen opettajina. Koska töissäkin tilanne on haastava (osin koronan takia), kuormittaa etäkoulu vanhempia. Myös harrastusten peruuntumisella on negatiivinen vaikutus lapsen viikkorutiineihin, koska lapsi kaipaa ohjattua toimintaa ja ikäisten seuraa, nyt ajanvietteenä on tietokone."

"Kotona on 11v ja 15v ikäiset lapset. Ovat olleet etäkoulussa. Nuoremmalla jo vuosia jatkuneita koulukieltäytymisongelmia ym. psyykkisiä haasteita. Etäkoulun valvominen ja opiskeluun patistaminen vaatisi yhden aikuisen täysipäiväisen panoksen."

"Suurin osa vapaa-ajasta on mennyt lapsen koulutehtäviä tehdessä. Aivan liikaa tehtäviä ekaluokkalaistelle yhdelle päivälle ja tarvitsee koko ajan apua. Opettajat liian vähän yhteydessä oppilaisiin."

Koulujen avautumisen voisi ajatella tuovan tilapäistä helpotusta pariiksi viikoksi. Näin osalle selvästi onkin ja kouluun pääsyä odotetaan. Osalle kouluun meno ei kuitenkaan ole oman, läheisten tai terveyden kannalta mahdollinen tai turvalliseksi koettu vaihtoehto.

”Nyt mietin, kun hallitus aikoo avata koulut ja päiväkodit, miten suojaan pahaa astmaa sairastavaa poikaani. Mietin myös sitä, mitä työnantajani tykkää siitä, että en voi tulla töihin vaan haluan jatkaa etätöissä tai olla palkattomalla pari viimeistä viikkoa.”

Määrällisesti kolmanneksi yleisimmän teeman sijoituksen jakaa periaatteessa useampi teema, joissa annettuja mainintoja on 11-13 prosentilla kaikista vastaajista. Jaetulla kolmannella sijalla on viisi temaattista kokonaisuutta: lasten kavereiden ja mielekkään tekemisen puute (13 %), lastenhoitoavun puute (13 %) ja sosiaalisten tukiverkoston kutistuminen (13 %), taloudellinen tilanne (12 %), ja parisuhteen ja perheen sisäisten välien kiristyminen (11 %). Näitä käsitellään seuraavaksi tarkemmin.

Lapsille ja nuorille kaverisuhteet ovat erittäin merkittäviä. Fyysisten kontaktien välttämisen pakko näkyy vastauksissa siten, että **korona-ajan ongelmina selkeästi nousee esille kolmanneksi yleisempänä se, että lapset ovat ilman kavereita, mielekkästä tekemistä ja harrastuksia (13 %)**. Se on myös lisännyt riitoja lasten kanssa, kun eri perheet ovat toimineet fyysisten rajoitusten suhteen eri tavalla (5 %:lla). Osa lapsista on saanut tavata kavereitaan poikkeustilanteesta huolimatta, osassa perheissä raja on ollut ehdoton. Harrastusten puuttuminen on joissakin vastanneissa perheissä puolestaan merkinnyt sitä, että iltojen kiire on poistunut, kun ei ole tarvinnut kuljettaa lapsia eri harrastuksiin. Näitä arvioita oli vastauksissa kuitenkin vähän. Korona-aika on tarjonnut osalle perheistä myönteiseksi koettua yhteistä aikaa ja kiireen helpottumista.

Eristäytymisestä aiheutunutta ahdistusta on lisännyt se, **ettei lastenhoitoapua ole ollut tarjolla (13 %)**. Riskiryhmään kuuluvat isovanhemmat ja yleinen eristäytymissuositus muiden sosiaalisten kontaktien suhteen rajoittavat avun saantia. Samanaikaisesti koulujen etäopetus ja suositus päiväkotikäisten hoitamisesta kotona ovat lisänneet tarvetta lastenhoitoavulle. Fyysisesti perheen kotiin saatava tuki vähentynyt. Esimerkiksi isovanhemmat tai muut sosiaaliset verkostot eivät ole olleet samalla tavalla käytössä kuin normaalisti. Normaalisti olevan **turvaverkon kutistumisen olemattomiin** nosti esille 13 prosenttia vastaajista. Isovanhempien merkittävä rooli tavallisesti arjessa nousi vahvasti vastauksissa esille. Erittäin tiivis perheen yhdessäolo näyttyy siten, ettei aikuisilla ole aikaa ja mahdollisuutta omaan tilaan (6 %:lla).

”Vuorotyön viikonloppu ja iltavuorot stressaavat todella paljon kun lasten hoito vaikeampi järjestää kun toiset isovanhemmat ovat poissa apujoukoista kun ovat yli 70v. Parisuhteeseen ja omaan mielialaan on vaikuttanut koska ei saada miehen kanssa olla kahdestaan niin usein kuin ennen.”

”Turvaverkkomme on kaventunut, kun isovanhemman perussairaus sulkee heidät pois lähikontakteista. Lapset ikävöivät isovanhempiaan, kavereitaan ja koulua ja eskoulua. Kaikki harrastukset on tauolla, joka entisestään kuormittaa perheemme hyvinvointia. Vanhempien hengähdysketket on minimissään.”

”Olemme mielestäni varsin harkitsevainen perhe, jossa aikuisilla on nollatoleranssi esimerkiksi fyysiseen kurittamiseen. Viikkojen stressi, jatkuva kotona oleminen, epätietoisuus ja huoli, päiväkodin tuoman tuen puute, tukiverkoston fyysinen etäisyys. Näiden myötä kotona on ollut välillä tunnelma, jota en koskaan olisi halunnut lasteni kokevan. Väkivaltaa ei onneksi ole, ei edes henkistä, mutta vanhempien jaksaminen on todella kortilla ja ensimmäistä kertaa ymmärrän, että joskus voi olla tilanteita jossa itsehillintä pettää. Se on pelottava tunne. Kaikki väkivalta on väärin ja silti tiedämme kaikki, että sitä tapahtuu. Kyllä minä mietin, miten lapset voivat niissä perheissä, joissa jo ennen korona-tilannetta on ollut vaikeaa, kun on vaikea välillä uskoa, minkälaisessa jaksamisen rajamaalla itse joinain päivinä on ollut.”

Lastenhoitoavun puute ja avun vähentyminen näyttää koskettavan erityyppisiä ja kahden huoltajan perheitä, mutta **erityisesti yksinhuoltajaperheitä**. Heillä arkeen helpotusta ei poikkeustilanteessa ole tullut koulusta, päiväkodista, isovanhemmilta tai muilta lähiverkostoilta eikä välttämättä julkisista palveluistakaan. Yksinhuoltajaperheissä on vaikeuksia päästä lasten kanssa edes kauppaan. Kauppakassin kotiin kuljetusta on käytetty jonkin verran, mutta siinä esteeksi tulee, etteivät yksinhuoltajan rahat riitä ruuan lisäksi vielä kauppakassin kuljetusmaksuihin. Kotiin tuotu ruoka-apu on joitakin helpottanut. Pahimmillaan tilanteet voivat kärjistyä todella hankalaksi. Osa yksinhuoltajavastaajista kuvaa tilannettaan epätoivoiseksi tai

toivottomaksi, ja katsoo, että omat voimavarat ovat jo nyt aivan lopussa, vaikka loppua tilanteelle ei ole näkyvissä.

"Emme voi tavata isovanhempia emmekä käydä kerhoissa. Olen yh-vanhempi, joten olemme lapsen kanssa ihan kahdestaan. Omat menot on karsittu, kun ei ole lapsenvahitia."

"Kotiapu loppui, omaishoidonvapaat jäi tauolle. Lapset ovat todella uupuneita koulusta, teini oireilee kovasti kun ei saa olla kavereiden kanssa. Minä yksinhuoltajana, käsi leikattuna, olen aivan uupunut."

"Oma aika 0. Etätyö kotikoulun ja kotihoidon kanssa yksinhuoltajana mahdollon, palkatonta töistä. Samalla töiden siirtymisen aiheuttamat muutokset aiheuttanut normi kokkaus, pyykkäys, opetus jne lisäksi uuden pk, koulun ja asunnon etsintää ja nykyisen myyntiä."

"Pinna on ollut kireällä, kun yksinhuoltaja-arjessa kaikki apu on loppunut ja yhteys tukiverkostoihin katkennut. Lapselle ei voi pyytää hoitajaa koronariskin vuoksi, itse pitää yrittää selvittää liian monesta asiasta päivän mittaan. Paluu päiväkotikiinkin on ollut yllättävän raskasta pitkän poissaolon jälkeen. Lapsi on päiväkotipäivän jälkeen valittava ja äkäinen, mikä saa omat hermot kiristymään. Olen ensimmäistä kertaa huutanut lapselleni, joka on siis nyt vähän alle kaksivuotias, ja nähnyt hänen pelästyvän reaktiotani, ihan viime aikoina myös paiskannut tyynyä tai lusikkaa, ja koen siitä hirvittävää syyllisyyttä. Samaan aikaan suhteemme tuntuu syventyneen tiiviistä yhdessäolosta. Lapseni vaikuttaa onnelliselta ja iloiselta, ja kiintymyssuhteensa on vahva. En siis varmaan ole onnistunut vielä traumatisoimaan häntä, mutta en pysty silti antamaan itselleni anteeksi, ja pelkään, että sama toistuu. Olen myös pelännyt reaktioideni eskaloitumista, vaikka se tuntuu järjellä ajatellen mahdottomalta."

"Oma ja lapsen pitkittynyt sairastelu (hengitystieinfektio-oireet) aiheuttivat 7vk sairausloman, josta iso osa palkatonta hoitovapaata. Lapsi ei voinut mennä päiväkotiin ja itse en voinut mennä töihin päiväkotiin. Todistuksia piti hakea vähän väliä ja suhtautuminen poissaoloon oli johtajalta syyllistävä ja ahdistavaa. Olen yksinhuoltaja ja lapsi ei sairaana voinut nähdä isäänsä kuin ulkona (asuu eri paikkakunnalla) ja vähäininkin tuki joka tullut lähinnä omilta vanhemmilta. Arki ja kotityöt kausittain väsyttävää ja lapsi oli yksinäinen ja vaati paljon puuhaa ja huomiota, kun ei ollut ketään kaverina. Yläkoululaisella jäänyt valtavasti koulutehtäviä tekemättä, eikä omat rahkeet ole riittäneet pilkkoa tehtävämääriä ja aikatauluttaa nuoren päivää, että saisi hoidettua. Korona-tilanne vienyt luottamusta tulevaan ja hankaloittanut sen miettimistä, mihin hakeutua määräaikaisen työsuhteen loppuessa heinäkuussa. Mitään isompia ongelmia ei kuitenkaan ole ollut, sillä olen tottunut epävarmaan elämäntilanteeseen ja asunut kauan yksin lasten kanssa."

"Sairastuin ja menin niin huonoon kuntoon, etten pahimmillani muutamaan päivään pystynyt juuri puhumaankaan tai jaksanut olla jalkeilla. Lapsi oli tämän ajan aivan oman onnensa nojassa, koska koronariskin vuoksi mistään ei voinut saada apua lapsen hoitoon edes viemään häntä ulkoilemaan eikä etävanhempi suostunut tapaamaan lasta. Olin niin loppu, että läimäytin lasta, joka kerjasi huomiota pomppimalla päälläni. Yh-perheessä myös määräys pysyä pienissäkin flunssaoireissa kotona on vaikeuttanut elämäämme ihan valtavasti, kun sairastelimme vuorotellen yli kuukauden. Lapsi oli yskässä viikkoja enkä voinut jättää häntä yksin kotiin päästäkseni edes kauppaan, samaan aikaan ruokakauppojen kotiinkuljetuksiin oli viikkojen jonot, joten kaapit tuli tyhjennettyä todella perusteellisesti. En myöskään saanut lievästi yskäistä lasta päiväkotiin vaan jouduin olemaan viikon palkatta kotona joka pienituloiselle aiheutti suuren tulojenmenetyksen. Sittemmin sain järjestettyä etätyömahdollisuuden, mutta käytännössä etätöiden tekeminen vilkkaan ja seurankipeän lapsen kanssa ilman ketään, jonka kanssa vuorotella lastenhoidossa on ollut tosi vaikeaa ja stressaavaa ja siitä ovat kärsineet niin työt kuin lapsikin. Kaikkiin palveluihin tuntuu sisältyvän oletus, että kyllä jokaisella joku tuttu on, jolta saa apua."

"Yh-perheessä myös määräys pysyä pienissäkin flunssaoireissa kotona on vaikeuttanut elämäämme ihan valtavasti, kun sairastelimme vuorotellen yli kuukauden. Lapsi oli yskässä viikkoja enkä voinut jättää häntä yksin kotiin päästäkseni edes kauppaan, samaan aikaan ruokakauppojen kotiinkuljetuksiin oli viikkojen jonot joten kaapit tuli tyhjennettyä todella perusteellisesti. En myöskään saanut lievästi yskäistä lasta päiväkotiin vaan jouduin olemaan viikon palkatta kotona joka pienituloiselle aiheutti suuren tulojenmenetyksen. Sittemmin sain järjestettyä etätyömahdollisuuden, mutta käytännössä etätöiden tekeminen vilkkaan ja seurankipeän lapsen kanssa ilman ketään jonka kanssa vuorotella lastenhoidossa on ollut tosi vaikeaa ja stressaavaa ja siitä ovat kärsineet niin työt kuin lapsikin."

" - - - Esiköisen toiminnanohjausongelmat ovat räjähtäneet käsiin ja arki on yhtä väentämistä koulusta ja ruutuajoista. Odotan pääsyä nepsykartoitukseen perheneuvolan kautta, mutta tämä tapahtunee vasta syksyllä. Lapsi ei kykene ilman aikuisen osallistumista mihinkään muuhun kuin pelaamiseen. - - -"

Taloustilanteeseen liittyvät huolet ja rahan riittäminen poikkeustilanteessa ruokaan nousivat esille 12 prosentilla. Annetut vastaukset tekevät näkyväksi sen, miten suuri merkitys koulussa ja päiväkodissa tarjotulla ilmaisella lounaalla sekä edullisella työpaikkaruokailulla on perheiden kannalta. Normaalitylanteessa niiden suurta merkitystä ei edes välttämättä huomata.

"Se, että kaikki 6 perheenjäsentä ovat syöneet kotona myös lounaan ja välipalat, on työllistänyt minua (äitiä) melkoisesti ja lisännyt perheen ruokamenoja todella paljon. Oma vapaa-aika ja meidän vanhempien kahdenkeskinen aika tuntuu kadonneen, varmaan siksi kun rytmit ovat kaikilla sekaisin ja ruuanlaittoon ja siivoamiseen uppoaa normaalia enemmän aikaa."

"Lapsi jouduttu ottaa pois hoidosta, joudun olemaan etätöissä. Ruokaan menee tuplaten rahaa."

"Rahat vähissä, koska ruokaa kuluu enemmän. - - -"

Heikentyneen taloustilanteen taustalla oli viidellä prosentilla **lomautuksia, töiden vähentymistä yrittäjillä ja pahimmillaan työttömyyttä**. Lomautukset, työttömyys ja töiden vähentyminen aiheuttavat toimeentulo-ongelmia ja taloudellisia ongelmia. Työttömyysetuudet ovat myös voineet viivästyä käsittelyruuhkien vuoksi. Työn ja toimeentulon ongelmat heijastuvat myös muuhun hyvinvointiin.

"Mies lomautettu. Tunnelma kiristyy kotona, mutta ei väkivallan uhkaa tms. Enemmän riitoja ja kinastelua vanhempien välillä."

" - - Perheen äiti on lomautettu, joten hänen tulot laskivat melkein puolella. Korona ajan on lisännyt äidin hengitystieoireita vaikeiksi ole koronaa."

"Työttömyyskorvaukset seisovat, käytettävissä olevat kk- tulot vanhemmalle ja lapselle yhteensä 300 euroa, niukka ruoka, joka on kuitenkin saatu riittämään."

"Taloudellisen tilanteen huomattava muutos. Yritystoiminta meni käytännössä kokonaan jäihin. Lasten isän lomautus ja sen myötä elatusmaksutkin on jäänyt saamatta. Melko nopeasti itse onneksi työllistyi uudestaan. Mutta melkoinen muutosten kevät ollut kahden alakoululaisen yh-äitinä, kotikoulun ja uuden kolmivuorotyön tasapainottelussa. Mutta selvitty on ja vieläpä ihan kohtuu hyvin. Mutta raskasta on ajoittain ollut. Erityisesti alun epätoivo oli henkisesti erittäin kuluttavaa."

"Talousoongelmia, kahden yrittäjävanhemman tuloista on tippunut puolet."

"Taloudellisia huolia vaikka olemme molemmat työssä käyviä. Lomautusta ja ruokahuolia."

"Taloudellisia, koska puoliso lomautettuna. Lasten oleminen kotona 24/7 on myös kasvattanut kuluja kotona, vaikka päiväkotimaksut ovatkin pienentyneet."

"Minut lomautettiin ja se tiukensi jo ennestään ääriarjoilla ollutta taloutta. Työmäärä on iso, vakka olenkin osittain lomautettuna. Uupumus hiipii niskaan. Työnantaja on tehnyt hyvin selväksi, että työpanos pitää olla täysin sama kuin ennenkin vaikka kotona olisi mikä tilanne. Irtisanomisten uhatessa on pakko yrittää kamppailla eikä ole ollut aikaa tai voimia keskittyä lasten etäkoulun pitoon."

Korona-tilanne on **lisännyt ja toisaalta myös kärjistänyt olemassa olevia parisuhteiden ongelmia ja perheenjäsenien välejä**. Riitojen selkeä lisääntyminen parisuhteessa ja muut parisuhteen ongelmat nousevat vastauksissa esille (11 %:lla). Osa riidoista liittyy vastaajien mukaan siihen, että vanhemmilla on erilaisia näkemyksiä tai tulkintoja siitä, miten viranomaisten ohjeita tulee tulkita ja soveltaa. Toinen vanhemmista voi olla sallivampi ja toinen tiukempi siinä suhteessa. Merkille pantavaa on vastauksissa se, että osa vastaajista toteaa, että aikaisemmin hyvässä parisuhteessa yllättäen korona-tilanne on saanut aikaan keskinäisten suhteiden kiristymistä ja riitaisuutta. Tämä kertoo siitä, että ihmisillä on erilaiset valmiudet selviytyä ja poikkeustilanteessa nousee esille sellaista, mikä arjessa muuten jää piiloon.

"Mies on irtisanottu tuotannollis-taloudellisista syistä. Hänen käytökseensä on ilmestynyt aggressiivisuutta ja henkinen väkivalta muita perheenjäseniä kohtaan on lisääntynyt. Etsin vaihtoa uutta kotia itselleni ja lapsille, lapset reagoivat jo."

"Alkoholin käytön lisääntyminen jonkin verran. Parisuhde koetuksella kun koko ajan yhdessä mutta ei mahdollisuutta kuitenkaan kahdenkeskiseen vapaaseen"

"Tilanne on kuormittanut myös parisuhdettamme ja nostanut esille käsittelemättömiä asioita."

" - - Riitoja parisuhteessa, kun omaa aikaa ei ole ja kotona 24/7 kiristää. Kotona äitiyslomalla olevan äidin mieliala heikkenee selkeästi korona rajoitusten vuoksi."

"Parisuhteeseen ja omaan mielialaan on vaikuttanut koska ei saada miehen kanssa olla kahdestaan niin usein kuin ennen."

"Ahdistaa herkemmin ristiriitatilanteet. Perheessämme riidellään, tiuskitaan aiempaa enemmän. Minulle on tullut aiempaa useammin sellainen tunne, että olen huono vaimo. Mitään ei voi sanoa, ilman että mieheni hermostuu ja korottaa ääntään. Ja kaikkea tätä joutuu meidän taapero ikäinen poika seuraamaan. Olen huolissani miten nämä tilanteet vaikuttaa meidän pojan kasvuun ja kehitykseen. Jo ihan senkin takia, että pelkoa on alkanut minussa kasvamaan."

Niissä tilanteissa, joissa parisuhde on jo aiemmin päätynyt eroon, on **huoltajuuteen ja lasten tapaamisiin liittyviä riitoja enemmän**. Käytännössä tämä tarkoittaa mm. sitä, että on vaikeuksia pitää yhteyttä etävanhempaan tai järjestää vuoroviikkoasumista. Näissä tilanteissa vanhemmilla on myös erilaisia näkemyksiä siitä, mikä koronaolosuhteissa on sallittua, mikä ei. Vastaajat viestivät myös epäluottamusta toiseen vanhempaan, ja sitä, että heillä on iso huoli lapsen pärjäämisestä silloin, kun hän on toisella vanhemmalla. Lasten huollosta ja tapaamisoikeudesta sopiminen ja näiden asioiden eteneminen viranomaisten kanssa on myös hidastunut korona-aikana. Kaksi vastaajaa kertoi eron jälkeisistä hyvin vakavista huoltoriidoista, jonka toinen vastaaja määritteli vainoksi, toinen vieraannuttamiseksi.

"Ristiriitaa asioista ex-puolison, lasten isän, kanssa."

"Miesystäväni ex ästi isää tapaamasta lasta ennen kuin isä sitoutui olemaan täydellisessä karanteenissa kaksi viikkoa."

"Etävanhempi oli sitä mieltä, että "heillä on korona." Otti lapsen luokseen vaikka oli jo kuumeinen, lapsi meni ja sairastui kuumeeseen. Kotiin paluun aikaan vanhempi koetti että "lapsi jää tänne, meillä on korona", mutta en suostunut koska hän ei voinut todentaa asiaa testillä eikä suostunut kertomaan lisää tästä "koronatartunnasta, koska se on hänen yksityisasia." Lapsi palasi enkä itse ainakaan saanut oireellista koronaa eikä aiheeseen enää palattu. Se taisi olla vain yksi huoltokiusaamista harjoittavan eksäni metkuista."

"Kommunikaation väheneminen etävanhempaan, narsisti exän puhumattomuus pahentunut"

"Meillä on eroperhe yhteishuoltajuudella ja toisessa kodissa asuu riskiryhmäläinen. On ollut todella raskasta yrittää selvittää huoltokuvioita kaikkia palvelevalla tavalla eikä yhteistyö perheessä ole toiminut vaan tilanne on mennyt syytelyksi ja riitelyksi tapaamisoikeuksista"

"Erimielisyydet toisen vanhemman kanssa siitä, ketä saa nähdä. Toinen vanhempi on sitä mieltä, ettei lapsi saa nähdä ketään ulkopuolista ja itse miellän, että lapsen olisi hyvä nähdä oman ikäisiä lapsia välillä. Myöskään minä en saisi nähdä yhtään ketään. Olemme eronneet vuosia sitten ja hän nyt vahtii minua."

"Näkemykset perheen sisällä eroavat siitä miten koronan aikaisia hallituksen ohjeita noudatetaan esim pidämmekö lapsen tarhassa vai ei. Tästä on käyty aika ajoin todella kiivasta keskustelua ja riitelyä myös."

"Vuoroviikkoperheessä jossa kommunikointi on huonoa, on jatkuva pelko kun ei tiedä missä toinen perhe on kyläillyt tai onko toinen vanhempi päästänyt lapsia esim. kavereille. Omassa perheessä riskiryhmään kuuluva aikuinen. Tästä johtuen viikkokausien ahdistus itsellä."

Perheessä olleet aiemmat **fyysisen ja psyykkiseen terveyteen tai lasten kognitiiviseen tai sosiaaliseen suoriutumiseen liittyvät haasteet ovat joillakin vaikeutuneet**. Myös kuntoutus on voinut keskeytyä ja kuntoutuminen ottaa takapakkia.

"Kouluikäiset ovat hyvin sopeutuneet etäkouluun ja nepsy-lapsi on jopa jaksanut paremmin iltapäivisin ja iltaisin leikkiä sekä touhuta kun ei kaikki voimat mene koulupäivän ympäristön kuormituksesta palautumiseen. Tämä lapsi on kuitenkin eniten myös tarvinnut vanhemman tukea ja kärsivällisyyttä "ohjelmoidakseen" itsensä uudelleen uuteen arkeen. Sopeutumiseen meni noin kaksi viikkoa, samaan aikaan vanhemman piti kehittää omaan työhönsä uudet etänä toimivat menetelmät. Nyt alkava lähiopetus aiheuttaa saman kriisin uudestaan. Tilanne stressaa ja turhauttaa ainakin vanhempaa, kun näitä muutoksia tulee nyt parin viikon välein ja omaan palautumiseen ei ole mahdollisuutta eikä edes kumppanin tukea saa viikonlopuiksi kuten tavallisesti. Kahden lapsen toimintaterapian tarpeen arvioinnit siirtyivät jonnekin tulevaisuuteen."

"Riskiryhmään kuuluva liikuntavammainen lapsi on jäänyt täysin ilman avustajapalveluita ja tukea. Fysio- ja allasterapiat lakkasivat eikä mitään tarjottu tilalle. Kaikki vastuu ja tekeminen jätettiin omaishoitaja vanhemmalle ilman mahdollisuutta apuun ja varpaisiin. Lisäksi sisarus jäi kotiin samalla kaikkien ystävyysseurueiden ulkopuolelle, koska elämä oli ja on kotona Koronan ja muiden vaikeiden tartuntatauti-aikana. Kaikki apu ja tuki on itse pitänyt kotiin tapella."

"Tukiverkon häviäminen on vaikuttanut rajusti jaksamiseen. Terveystila/mieliala heikentynyt. Ennen koulussa ja ryhmissä käynti auttoi mt-ongelmiin, nyt kotona yksin niin sairaus pahentunut. Lapset ovat olleet todella rauhattomia, kun eivät näe sukulaisia, ystäviä, varummua yms. Samalla tavalla. Eikä niin pienet lapset ymmärrä tilannetta vaikka yrittäisi selittää."

"Pulmaa siitä, miten pärjätä kun lapsien ei suositella menevän päiväkotiin, mies on etätöissä kotona ja lapset pieniä, ja minä sairaslomalla mt-ongelmien vuoksi ja erittäin väsynyt lasten läsnäoloon."

"Jäimme esikoisvauvan kanssa vaille vertaistukea koronatilanteen vuoksi. Tunnen olevani kotona vankina haastavan, kipuillevan koliikkivauvan kanssa, en tunne ketään samassa elämäntilanteessa olevaa. Tilanne on aiheuttanut voimattomuutta, ja minulla on todettu synnynnäisten jälkeistä masennusoireilua. Meidän on ollut vaikea saada terveyspalveluja tilanteen vuoksi ja olemme vauvankin terveysasioissa joutuneet käyttämään yksityisiä terveyspalveluita. Puolison työtilanne terveysalalla on myös kuormittanut perhettämme."

Fyysisen terveydentilansa puolesta riskiryhmiin kuulumisen aiheuttaa perusteellisempaa eristäytymistä ja suurempaa pelkoa kuin muissa perheissä.

"Mies kuuluu isoon riskiryhmään joten jouduimme olemaan kaikki kotona ja rajoittamaan paljon yhteyksiä joka paikkaan."

"Työn ja lasten hoidon järjestäminen ja yhteensovittaminen on ollut erittäin vaikeaa. Olen itse (äiti) riskiryhmässä, joten lapset ovat olleet kotona. Olen ollut sairauden takia välillä erittäin väsynyt ja tottakai on jännittänyt ja pelottanut tartuntariski ym. Yritän tehdä etätöitä 4 tunnissa (ei riitä!!!) ja mies tekee myös lyhennettyä päivää. Vuorotellaan 1- ja 3-vuotiaiden hoito. Jos tekee yötöitä, uni ei tule, ja väsymys vain lisääntyy."

"Olen jäänyt työstäni pois riskiryhmään kuuluvana. Lapset eivät ole tavanneet kavereita muuten kuin netin kautta. Mies hoitaa kauppa-asiat ja käy työssä. Olemme olleet mökillä etäopetuksen siirtymisestä alkaen. Etäopetus toiminut loistavasti. Lapset eivät siirry lähiopetukseen vaan opiskelevat kotona. Kaipaavat kyllä kavereita, mutta ymmärtävät tilanteeni, eivätkä halua myös itsekkään sairastua. Lapsilla ollut riitoja tavallista vähemmän. Aika on sujunut odotettua paremmin."

"Pelkoja koska kuulun riskiryhmään ja tytön isä käy töissä sekä tytär päivähoidossa."

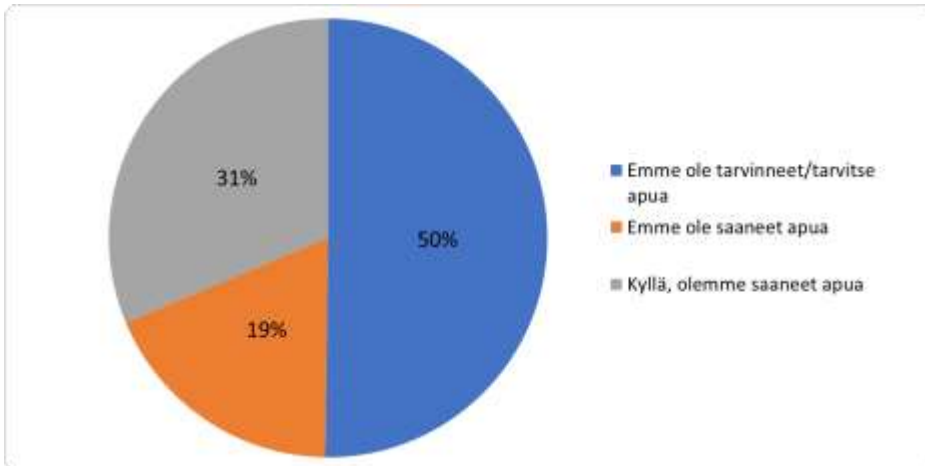
"Perheessä olevan riskiryhmäläinen takia olemme olleet täysin eristyksessä muista ihmisistä. Seinät ns kaatuvat päälle, hermot palavat herkemmin, tulee huudettua ja riideltä, vaikka normaaliarjessa kanssakäymisemme on rakentavaa ja hyvää."

3. Lapsiperheiden avun saanti ja avun tarpeet

Vastaajilta tiedusteltiin, olivatko he saaneet apua korona-tilanteesta aiheutuviin ongelmiin. Mikäli he olivat saaneet apua, heitä pyydettiin täsmentämään, millaista saatu apu oli. Mikäli apua ei ollut saatu, heitä pyydettiin kertomaan avokysymyksellä tarkemmin, millaista apua he olisivat tarvinneet.

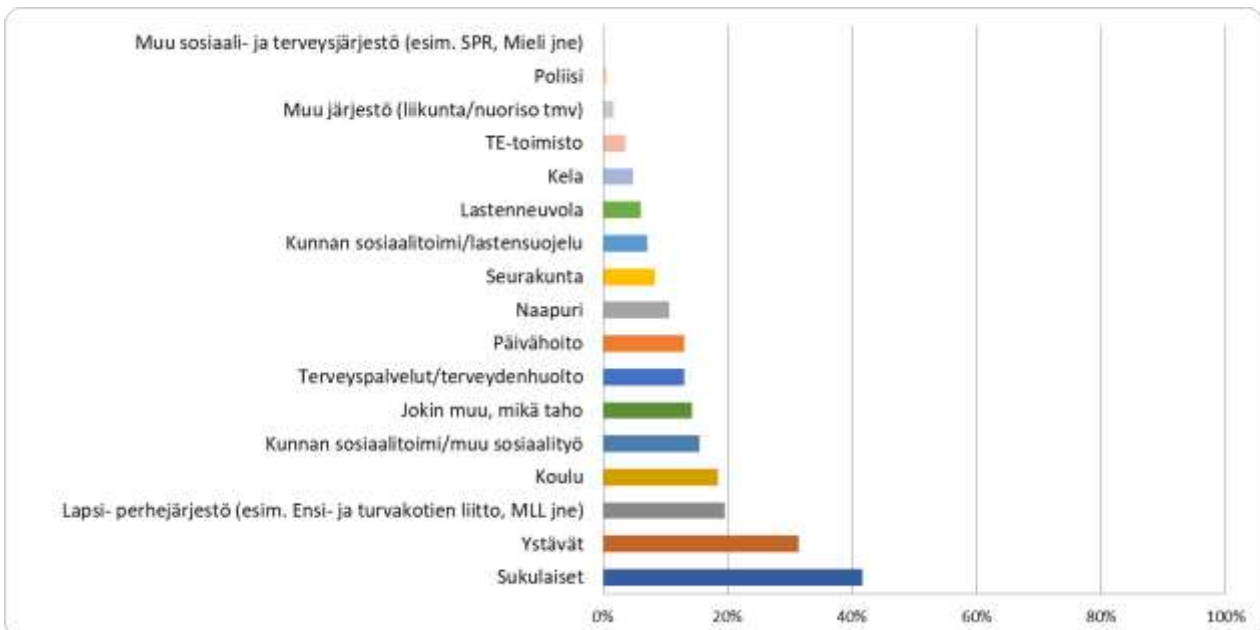
Puolet vastaajista ei ole tarvinnut tai tarvitse apua vastaushetkellä. Noin kolmannes on saanut apua. Viidesosan tilanne on heikompi, sillä he eivät ole saaneet apua korona-tilanteesta aiheutuneisiin ongelmiin.

KUVIO 1. Avun saanti korona-tilanteesta aiheutuviin ongelmiin.

Niiltä vastaajilta, jotka olivat saaneet apua, tiedusteltiin tarkemmin, mistä he olivat saaneet apua. Silloin kun apua on saatu, sitä on yleensä saatu lähiverkostoista, huolimatta korona-tilanteesta. Apua on saatu tasaisesti myös eri viranomaisilta ja järjestöiltä. Vastaajajoukossa on runsaasti vastaajia, jotka ovat saaneet apua lapsi- ja perhejärjestöiltä³, samoin kuin koulusta. Seuraavassa kuvassa on avun saannin jakautuminen kaikkien vastaajien joukossa.

KUVIO 2. Avunsaantitahot niillä vastaajilla, jotka olivat saaneet apua.

Vastaajista noin joka viides ei ollut saanut apua. Tyypillisimmin olisi tarvittu keskusteluapua ja mahdollisuutta jakaa jonkun kanssa omaa tilannetta ja sen ahdistavuutta. Tämä tarve korostui vastauksissa varmasti myös siksi, että normaalisti tukena olevat lähisuhteet, erityisesti lasten isovanhemmat eivät nyt voi olla tukena. Apua olisi tarvittu lastenhoitoon, koulunkäyntiin ja siihen liittyviin asioihin sekä taloudelliseen tilanteeseen.

³ Lapsi- ja perhejärjestöjen osuus voi olla hieman korostunut suhteutettaessa tuloksia väestötasolle, sillä kyselylinkkiä jaettiin ETKL:n verkostojen kautta. Tosin linkkiä jaettiin myös mm. Vauva-lehden verkostojen kautta.

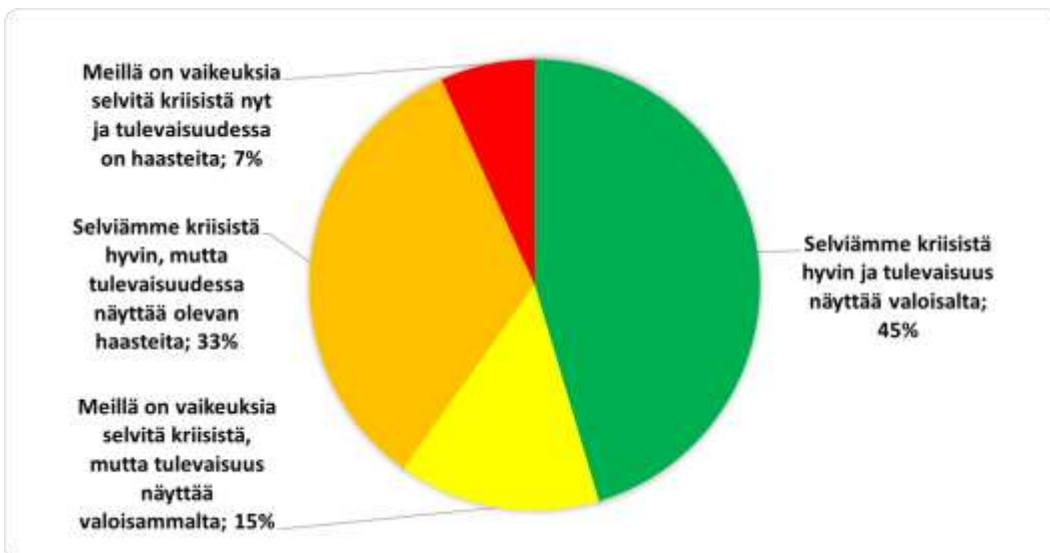
Etäkoulun, etätöiden, lastenhoidon ja muun perhe-elämän yhteensovittaminen on ollut poikkeuksellisen raskasta osalle vastaajista. Kun kotipalvelu ja perhetyö ovat osassa kunnista olleet koronan aikana tauolla, niitä kovasti kaivattiin. Vastaajat kertoivat, että nyt tarve olisi ollut tavallista suurempi ja silti tuki on lopetettu. Yksittäisinä avun ja palvelun tarpeina nousivat esille myös mielenterveyspalvelut, päihdepalvelut ja lastensuojelu. Osalle avuntarvitsijoista tilanne on erityisen kuormittava. Osa vastaajista ei oikein tiedä, mistä olisi apua voinut lähteä hakemaan. Epätoivoisimpia olivat ne muutamat (2 %) tilanteet, joissa vastaaja koki, että ”meidät on täysin unohdettu ja mistään ei saa apua”.

Kysymyksessä ”mitä muuta haluaisit sanoa”, nousee esille palveluihin liittyvinä asioina se, että perheet tarvitsevat erityisesti erilaisia matalan kynnyksen palveluita. Järjestöjen chatit saavat yhtenä sellaisena kiitosta helpposta saavutettavuudestaan ja saadusta avusta.

4. Lapsiperheiden haasteet tulevaisuudessa

Vastaajilta tiedusteltiin arviota selviytymisestään vastaushetkellä ja tulevaisuudessa. Vastaajista hieman vajaa puolet näyttää selviytyvän hyvin kriisistä ja arvioi selviytyvänsä myös tulevaisuudessa kriisin hellittäessä hyvin. Noin 15 prosentilla on haasteita selvitä kriisistä hyvin, mutta tulevaisuus näyttää valoisammalta. Eli kaiken kaikkiaan yli puolet, noin 60 prosenttia, arvioi pärjäävänsä hyvin kriisin väistyttyä ja heidän haasteensa liittyvät siis ennen kaikkea korona-kriisitilanteeseen. Sen sijaan lopuilla **noin 40 prosentilla on odotettavissa haasteita ja ongelmia tulevaisuudessa**. Hankalin tilanne on kolmanneksella. Heillä on haasteita sekä vastaushetkellä ja tulevaisuudessa. Heidän tilanteensa onkin kaikista huolestuttavin. Näyttäisi siltä, että tällä vastaajajoukolla taustalla on usein jo olemassa olevia ja kasautuneita ongelmia tai arjen haasteita, joita korona-tilanne vielä syventää.

KUVIO 3. Vastaajien arviot omasta ja perheen selviytymisestä korona-kriisin keskellä ja tulevaisuudessa.

Seuraavassa tarkastellaan tulevaisuuden haasteita koskevia avovastausmainintoja.⁴ Vastausten pohjalta näyttää siltä, että vaikka tällä hetkellä vastaaja arvioisikin itsensä ja perheen pärjäävän melko hyvin, tulevaisuudessa ennakoidaan vaikeuksia. Jo tällä hetkellä isoimpana asiana nousevan poikkeustilanteen tuottaman psyykkisen kuormituksen ja sen tuottamien reaktioiden arvioidaan entisestään lisääntyvän. Oman uupumisen ja voimien loppumisen pelko nousee vahvasti esille, koska voimavarojen riittämisen koetaan jo nyt olevan tiukoilla. Masennus- ja muiden mielenterveysongelmien ennakoidaan vaikeutuvan. Lapsen tai oman sairauden ennakoidaan myös pahenevan, kun kuntoutus- tai muu hoitosuhde on koronan vuoksi katkolla. Tilanteessa jaksamista vaikeuttaa erityisesti se, ettei ole tietoa siitä, miten pitkään poikkeustilanne kestää ja miten pitkään pitää vielä jaksaa venyä.

”Puolison mielenterveyshaasteet pahentuivat kriisin aikana, joten taas on suo edessä sen suhteen. Pelkään myös, koska oma sissimäinen jaksaminen totaalaisesti lopahtaa ja kaikki romahtaa.”

Kolmannes ongelmia tulevaisuudessa ennakoineista vastaajista, ja noin kymmenosa kaikista vastaajista, ennakoi talousvaikeuksiansa lisääntyvän selkeästi. Tämä koskee sekä palkkatyössä olevia että kyselyyn vastanneita yrittäjiä. Ennakoituihin talousvaikeuksiin todennäköisesti kytkeytyy myös tulevaisuuden arvioinneissa esiin noussut työttömyyden tai lomautusten uhka ja työllistymisen vaikeudet (9 %). Jo nyt parisuhteessa ilmenevistä ongelmista kertoneet vastaajat arvioivat tilanteensa uhkaavan entisestään vaikeutua. Osa vastaajista arvioi jo, että parisuhde tulee päättymään eroon (5 %:lla). Jo eroon päätyneissä parisuhteissa arvioitiin lapsen huoltoon ja tapaamisiin liittyvien kiistojen entisestään lisääntyvän (1 %:lla).

5. Johtopäätöksiä ja suosituksia

5.1 Lapsiperheiden kuormitus ja selviytymishaasteet osalle suuria korona-aikana

Kyselyyn vastanneista lapsiperheistä noin puolet arvioi selviytyneensä korona-ajasta vielä hyvin. Pienellä osalla vastaajista poikkeusaika on lähentänyt perheenjäseniä toisiinsa ja tuonut perheen kannalta myönteistä. Tuloksissa nousee esille se, että vajaalla puolella vastanneista korona-aika on vaikuttanut voimakkaasti koettuun hyvinvointiin. Vaikutus on koskenut kaikkia lapsiperheitä, mutta erityisen suuri vaikutus sillä on ollut yksinhuoltajaperheisiin ja perheisiin, joissa on jo ennen koronaa ollut erilaisia selviytymiseen liittyviä ongelmia ja tuen tarpeita. Poikkeustilanteen ja perheiden erityksissä olemiseen liittyvät psyykkiset kuormittavat vaikutukset ja niihin reagointi nousevat suurimpana asiana esille. Konkreettisesti se tarkoittaa poikkeustilanteen aiheuttamaa stressiä, väsymystä, pelkoja sekä parisuhteen lisääntyneitä ongelmia ja riitoja. Perheillä ja eri perheenjäsenillä on erilainen kyky käsitellä tilanteen tuottamaa kuormitusta ja puutteellinen resilienssi näkyy uupumisriskinä, masennuksena ja alavireisyytenä sekä riittämättömyyden tunteina. Vakavimmillaan muutamassa prosentissa vastauksia kyse on epätoivosta ja toivottomuudesta sekä muutamissa yksittäistapauksissa lapsen kohdistuvasta henkisestä tai fyysisestä väkivallasta, jota aikaisemmin ei ole ollut.

Vanhempien työskentely pääosin etätyössä korona-aikana, alle kouluikäisten jääminen pois päiväkodista ja koululaisten siirtyminen etäkouluun näkyy kyselyssä. Lapsiperheillä on vakavia vaikeuksia sovittaa yhteen vanhemman tai vanhempien etätyötä ja lasten tarpeita. Useampilapsisissa perheissä alle kouluikäiset tarvitsevat hoivaa ja seuraa, koululaiset puolestaan apua koulutehtävistä selviämiseen, kun koulujen

⁴ Avovastausten analyysi tulevaisuudesta: osajoukosta (n=147), (a.) ne joilla haasteita nyt ja tulevaisuudessa (n=24) sekä (b) joiden tilanne on nyt hyvä, mutta haasteita tulevaisuudessa (n=123).

käytännöt lasten opiskelun tukemisessa näyttävät kyselyn mukaan vaihtelevan erittäin paljon. Tulosten mukaan erityistä tukea tarvitsevien lasten tuki koululta on vanhempien kokemuksen mukaan jäänyt riittämättömäksi.

Tulosten pohjalta ja perheiden ison psyykkisen kuormittumisen helpottamisen näkökulmasta koulujen avaaminen on perusteltu ja tärkeä päätös, kun samalla myös pienemmät lapset ovat siirtyneet aikaisempaa enemmän päiväkotiin. Normaalimpaan arki- ja päivärytmiin siirtyminen antaa lapsiperheille niiden kipeästi tarvitsemaa mahdollisuutta saada suureksi kasvaneeseen psyykkiseen kuormitukseen helpotusta, kun sitä tuottavat kuormitustekijät aikuisten ja eri ikäisten lasten erilaisten tarpeiden vaikeasta yhteensovittamisesta poistuvat.

Kouluissa opettajien ja oppilashuoltohenkilöstön on tärkeää keskustella lasten kanssa heidän pärjäämisestään ja kokemistaan ongelmista. Tässä tilanteessa tarvitaan rohkeutta ottaa puheeksi kodin tilanne ja pelottaako kotona. Jos lapsen tilanteesta herää huoli, koulujen henkilöstöllä on lastensuojeluilmoituksen tekemisen velvoite. Sillä varmistetaan, että koronan aikana syntyneet tai kärjistyneet lasta kuormittavat perheiden ongelmat eivät jää perheen sisäisiksi ongelmiksi kesän ajaksi ja lapsi ilman tarvitsemaansa apua. Yhteistyö koulun ja lastensuojelun välillä on tässä tilanteessa erittäin tärkeä.

Lapset, jotka pelkäävät kotonaan väkivallan tai sen uhan vuoksi, ovat joutuneet huolto- tai tapaamisriitojen välikappaleeksi tai voivat muista syistä huonosti, tarvitsevat asiantuntevan mahdollisuuden käsitellä kokemuksiaan ja saada apua.

Erytistä tukea oppimiseensa tarvitseville ja opiskelustaan etäkoulun aikana huonosti selviytyneille lapsille tulee varmistaa tuki. Sen avulla voidaan kuroa umpeen syntyneet oppimisvajeet ja ehkäistä syrjäytymiskierteiden käynnistyminen. Tukitoimia tarvitaan myös siihen, miten turvataan niiden lasten ja nuorten oppimispolku, jotka ovat nyt kriittisessä vaiheessa opintojensa kannalta tai etsivät polkua jatko-opintojen pääsyyn. Näillä toimilla vähennetään eriarvoisuutta.

Psyykkiset kuormitustekijät ovat isoja ja yleisiä lapsiperheissä. Mielenterveyspalvelujen ja oppilashuollon saatavuus on turvattava ja niiden resursseja lisättävä, jotta mahdollisimman matalalla kynnyksellä päästään käsittelemään syntyneitä ongelmia, ehkäistään niiden vaikeutuminen ja hoitamattomista ongelmista seuraava inhimillisten kärsimysten ja kustannusten kasvu.

5.2 Lapsiperheiden taloudelliseen ahdinkoon tarvitaan nopeita vastauksia

Kyselyn tulokset nostavat esille lapsiperheiden kasvaneen taloudellisen ahdinon, joka koskettaa joka kymmenettä vastaajista. Heistä, joilla on tulevaisuudessa haasteita, taloudellisia ongelmia ennakoivat kolmannes vastaajista. Sitä selittävät luonnollisesti merkittävästi korona-aikana perheiden aikuisten kokemat lomautukset ja työttömäksi jäämiset. Näiden lisäksi taloudellisia vaikeuksia ja rahan riittämättömyyttä välttämättömiin kuluihin ovat kasvattaneet pienituloisissa talouksissa ruokamenojen lisääntyminen, kun koko perheen ruokailut on jouduttu koulun, päiväkodin ja työpaikkaruokailujen sijasta järjestämään kotona. Vastaukset tekevät näkyväksi sen, miten suuri merkitys koulussa ja päiväkodissa tarjotulla ilmaisella lounaalla sekä toisaalta edullisen työpaikkaruokailun mahdollisuudella on perheiden kannalta. Normaalitilanteessa näiden suurta merkitystä ei välttämättä edes huomata. Osa perheistä on saanut järjestöjen ja seurakuntien ruoka-apua ahdinkoonsa. Se on helpottanut tilapäisesti tilannetta. Pysyvä ratkaisu lapsiperheiden taloudellisten ongelmien ratkaisemiseksi ruoka-apu ei ole. Jo ennen koronaa laskentatavasta riippuen noin 110 000-130 000 lasta elää lapsiperheköyhyydessä. Tulosten pohjalta on ennakoitavissa, että lapsiperheköyhyys on kasvamassa ja sen ehkäisemiseksi tarvitaan nopeasti valtiovallan toimia.

Lapsiperheiden taloudellisen ahdingon purkamiseksi tarvitaan valtiovallalta nopeasti lapsiperheille suunnattua taloudellista tukea. Yksi nopeasti toteutettava ratkaisu on lapsilisän tilapäinen korottaminen tälle ja ensi vuodelle sekä lapsilisän etuoikeuttaminen tulona siten, ettei sitä oteta huomioon toimeentulotukea myönnettäessä, kuten tällä hetkellä.

On välttämätöntä, että kunnissa käytetään täydentävää ja ehkäisevää toimeentulotukea tässä tilanteessa perheiden ahdingon helpottamiseksi. Kansaneläkelaitoksen edellytykset huolehtia perustoimeentulotuen maksatuksesta säädetyssä 7 vuorokauden määräajassa ja muiden etuuksien maksatuksista tulee varmistaa hakijoiden määrän merkittävästi lisääntyessä. Myös työttömyyskassojen tulee huolehtia tukihakemusten mahdollisimman nopeasta käsittelystä.

Pankeilta tarvitaan joustavuutta lapsiperheiden asuntolainojen lyhennysvapaiden kuukausien myöntämisessä.

Monipuolinen kouluruokailu tulee koulujen alettua varmistaa kaikissa kouluissa eikä lounasta saa korvata esimerkiksi eväspusseilla. Osalle lapsista se voi olla päivän ainut lämmin ateria.

Kuntien kesäajan ilmaiset ruokailut lapsille leikkipaikoissa ovat erityisesti tulevana kesänä lapsiperheiden pärjäämisen kannalta erittäin tärkeitä.

5.3 Yksinhuoltajien aseman ja selviytymisen parantamiseen tarvitaan vankkaa tukea

Lastenhoitoavun puute ja vähentyminen ja taloudelliset haasteet korona-aikana koskettavat kaikkia perheitä, mutta erityisen vaikeasti yksinhuoltajaperheitä. Arkeen ei ole tullut korona-aikana helpotusta koulusta, päiväkodista, isovanhemmilta tai muilta lähiverkostoilta eikä välttämättä myöskään julkisista palveluista. Vastausten ja Ensi- ja turvakotien liiton jäsenyhteisöiltä saadun tiedon mukaan osassa kunnissa kotiin annettavaa perhetyötä ja kotipalvelua ei ole ollut korona-aikana terveysturvallisista syistä mahdollista saada. Yksinhuoltajien erityisenä huolena kyselyn mukaan on se, miten lapsille käy, jos perheen ainut aikuinen sairastuu koronaan.

Yksinhuoltajaperheissä on ollut vaikeuksia päästä lasten kanssa edes kauppaan. Osa yksinhuoltajavastaajista kuvaa tilannettaan epätoivoiseksi tai toivottomaksi. Erittäin huolestuttava on vastaajien viesti, että omat voimavarat ovat jo nyt aivan lopussa, vaikka loppua poikkeustilanteelle ei ole näkyvissä.

Yksinhuoltajien taloudellisen ja muun aseman parantaminen on välttämätöntä valtion toimin.

Kunnissa kotipalvelut ja perhetyö tulee saada poikkeustilanteesta huolimatta toimimaan ja sitä kautta tuomaan helpotusta yksinhuoltajien tilanteeseen. Yksinhuoltajien lasten tilanne tulee turvata niissä tilanteissa, jos vanhempi saa koronatartunnan.

Yksinhuoltajaperheissä on erittäin suuri lastenhoitoavun tarve. Siihen vastaamisella ja keinojen luomisella mahdollistetaan, että nyt vakavalle koetukselle joutuneet vanhemman voimavarat voivat akuuteimman koronavaiheen jälkeen palautua. Järjestöillä tarjolla oleva tuki on mahdollisuutena viisasta ottaa käyttöön.

5.4 Sosiaalipalvelujen ja lastensuojelun edellytyksiä vastata lapsiperheiden kasautuneisiin ja piiloon jääviin avun tarpeisiin parannettava

Perheessä olleet aiemmat fyysiseen ja psyykkiseen terveyteen sekä sosiaaliseen hyvinvointiin liittyvät ongelmat näyttävät koronan aikana entisestään syventyneen ja kasautuneen. Myös kuntoutus- ja hoitajaksot ovat monilla perheillä keskeytyneet ja on jääty myös sitä kautta ilman apua. Myös aikaisemmin hyvin pärjänneille perheille on tullut vaikeuksia selviytyä useiden ongelmien kasaututtua samaan aikaan. Merkille

pantavaa on se, että osa vastaajista toteaa, että he eivät ole hakeneet tai voineet hakea vaikeaan tilanteeseensa apua tai että ei ole tietoa, mistä apua voisi saada. Pahimmillaan lapsiperheiden viesti oli se, että heidät on kokonaan unohdettu eikä mitään apua ole näköpiirissä. Jo nyt on tullut esiin julkisuudessa muutamia vakavia pikku lasten hengen vaatineita tilanteita. On vakava huoli, että riskit kasvavat isoiksi osalla lapsiperheistä ilman kunnollista ja pitkäjänteistä apua.

Ensi- ja turvakotien liiton valtakunnallisista chateista ja asiakastietojärjestelmästä kootun tilastotiedon mukaan lasten ja perheiden avuntarve on kasvanut kriisiaikana. Valtakunnallisissa chateissa on tavoitettu toukokuun puoleen väliin mennessä vuoden alusta enemmän avun tarvisijoita kuin koko vuonna 2019 yhteensä. Väkivaltatyön avopalveluissa asiakastietojärjestelmän mukaan on jäsenyhdistyksissä autettu 40-48 % enemmän ihmisiä kuin vastaavina viikkoina viime vuonna. Eroauttamisen avopalveluissa määrä on joinakin viikkoina ollut jopa 60 % enemmän kuin vastaavana viikkona vuonna 2019. Sen sijaan akuuttiin väkivaltaan kriisiajaksi suojan tarjoavissa Ensi- ja turvakotien liiton jäsenyhdistysten ylläpitämässä turvakodeissa on ollut poikkeuksellisen hiljaista, osassa jopa tyhjää, lukuun ottamatta Helsinkiä, Vantaata, Tamperetta, Oulua ja Jyväskylää. Poliisin kotihälytykset ovat kuitenkin osassa maata kasvaneet poliisin tilastojen mukaan. Tilanne voi kertoa siitä, että paljon lasten ja perheiden hätää jää piiloon neljän seinän sisälle ja kotoa ei päästä lähtemään avun piiriin.

Kyselyn tuloksissa erittäin tärkeä havainto on myös se, että silloin kun perheet ovat apua saaneet, sitä on yleensä saatu lähiverkostoista huolimatta korona-tilanteesta. Myös lapsi- ja perhejärjestöjen merkitys avun tarjoajana nousee esille. Haasteeksi näyttää nousevan se, ovatko sosiaali- ja terveystalvet pystyneet vastaamaan lapsiperheiden tarpeisiin. Jatkossa niiden ja lastensuojelun pitää pystyä vastaamaan nykyistä paremmin lapsiperheiden kasautuneisiin ja vaikeutuneisiin avun tarpeisiin. Kunnista kantautuvan tiedon mukaan esimerkiksi Helsingissä, Espoossa ja Vantaalla lastensuojeluilmoitusten määrä on vähentynyt koronan aikana 30-50 prosenttia. Se voi ainakin osittain kertoa siitä, että vakaviakin ongelmia perheissä jää tulematta viranomaisen tietoon ja ongelmat jäävät piiloon ja pahenemaan.

Kunnissa on arvioitava päätösten lapsivaikutuksia ja varmistettava vaikeuksissa oleville lapsiperheille kotipalvelun, perhetyön ja lastensuojelun pitkäjänteinen ja kasvokkain tapahtuva tuki kriisitilanteesta huolimatta. Tällä hetkellä se ei toteudu. Etäratkaisuin ei pystytä riittävästi tekemään palvelutarpeen ja lastensuojelutarpeen arviointia.

Kuntien valtionosuuksiin tarvitaan merkittävä korotus, jotta kunnat voivat vastata riittävästi lapsiperheiden kasvaneeseen ja todennäköisesti poikkeusaikana piiloon jääneeseen avun tarpeeseen.

Lastensuojelussa on varauduttava henkilöstölisäyksin koronan aikana piiloon jääneeseen lastensuojelutarpeeseen ja pitkäjänteiseen tukeen.

5.5 Ongelmien ehkäisemiseksi matalan kynnyksen apu välttämättömät perheille

Tyypillisimmin kyselyn mukaan lapsiperheissä olisi tarvittu keskusteluapua ja mahdollisuutta jakaa jonkun kanssa omaa tilannetta ja sen ahdistavuutta. Tämä tarve korostui vastauksissa varmasti myös siksi, että normaalisti tukena olevat lähisuhteet, erityisesti lasten isovanhemmat, eivät nyt voi olla normaaliin tapaan tukena. Kun kotipalvelu ja perhetyö ovat osassa kunnissa olleet koronan aikana tauolla, niitä kovasti kaivattiin. Vastaajat kertoivat, että nyt tarve olisi ollut tavallista suurempi ja pettymys oli suuri avun loppumiseen.

Kyselyn mukaan perheet tarvitsevat erityisesti erilaisia matalan kynnyksen palveluita. Järjestöjen chatit saavat yhtenä sellaisena kiitosta helposta saavutettavuudestaan ja saadusta avusta. Omana erityisenä asiana

kyselyssä nousi esille odotus- ja vauva-ajan kysymykset. Kun neuvolapalveluja on kunnissa rajattu, huolena perheillä oli, miten selvitä vauvan kanssa ja mistä saisi apua vauva-arjessa askarruttaviin kysymyksiin. Myös odotusaika ja lähestyvä synnytys tuottivat huolta. Tässä tilanteessa on uhkana, että vauvaperheet jäävät riittämättömän avun varaan, kun vauvan syntyminen jo sinänsä on kuormittava asia siitäkkin huolimatta, että vauva on iloinen asia. Huolena on, että riskiraskaudet jäävät piiloon ja tunnistamatta oli sitten kysymys päihteistä, mielenterveysongelmista tai perhe- ja lähisuhdeväkivallasta. Kun neuvoloissa on rajattu vastaanottoja vain 0-1 tai 0-2 -vuotiaille, isompien alle kouluikäisten tarkastukset ja rokotukset jäävät hoitamatta, mikä sisältää sekä terveydellisiä että sosiaalisia riskejä.

Lapsiperheille ja lapsille on turvattava mahdollisuus keskusteluapuun perheneuvoloissa ja muissa lapsiperheiden palveluissa. Järjestöjen matalan kynnykset palvelut ja vertais- ja muut ryhmät tarjoavat apua ja niiden piiriin ohjaaminen on tärkeää.

Neuvoloiden toiminnan ja kotipalvelutoiminnan on tärkeää normalisoitua mahdollisimman pian perheiden tueksi. Niillä voidaan vastata perheiden tarpeisiin ja ehkäistä ongelmien syvenemistä ja terveydellisiä riskejä.

5.6 Järjestöjen mahdollisuuden auttaa vaikeuksissa olevia tulee turvata sekä kuntien ja järjestöjen yhteistyötä lisätä

Järjestöjen suuri merkitys palvelujen ja tuen tarjoajana poikkeustilanteessa nousee selkeästi esille kyselyssä. Palveluja tuottavat järjestöt ovat joutuneet myös taloudelliseen ahdinkoon koronakriisin aikana, kun palvelujen ostamisessa on osassa palveluissa vaikeuksia. Lisäksi Veikkauksen tuotot ovat merkittävästi vähenemässä aikaisemmin jo suunniteltujen, perusteltujen pelihaittojen ehkäisemiseksi suunnattujen toimien vuoksi ja siksi, että Veikkauksen pelipaikat ovat terveysturvallisista syistä suljettuna poikkeusaikana kesään asti. On myös riski, että kuntien taloudellinen ahdinko vähentää niiden järjestöille suuntaamia toiminta-avustuksia. Edellä oleva merkitsee sitä, että jatkossa järjestöjen toimintaedellytykset tulevat merkittävästi pienenemään, vaikka järjestöjen apua tarvitaan matalalla kynnyksellä enemmän.

Ensi- ja turvakotien liiton jäsenyhdistyksilleen toukokuun alussa tekemän kyselyn mukaan osa kunnista on tiivistänyt yhteistyötään järjestöjen kanssa sekä ottanut lapsi- ja perhejärjestöissä olevan osaamisen ja tuen hyvin käyttöön poikkeustilanteessa. Esimerkiksi Tampereella on muodostettu kunnan eri sektoreiden vastuuhenkilöistä, sairaanhoitopiiristä, muiden hallinnonalojen edustajista ja järjestöistä koostuva työryhmä, joka yhdessä arvioi koronan vaikutuksia ja kuntalaisten tarvitsemaan avuntarpeeseen vastaamista. Osa kunnista on toiminut päinvastoin ja yhteydenpito järjestöjen kanssa on katkennut lähes kokonaan. Järjestöillä olevia palveluja ja tuen muotoja ei käytetä eikä niiden piiriin ohjata avun tarvitsijoita. Koronan kaltaisessa poikkeustilanteessa eri tahojen voimavarojen ja osaamisen yhdistäminen yhteisen tilannekuvan muodostamiseksi ja avun tarpeisiin vastaamiseksi on ensiarvoisen tärkeää.

Valtion talousarviossa tulee täysimääräisesti kompensoida kaikille edunsaajille Veikkauksen tuottojen merkittävä lasku tasapuolisesti järjestöjen toimintaedellytysten ja auttamismahdollisuuksien turvaamiseksi.

Kunnissa tulee tiivistää yhteistyötä järjestöjen kanssa yhteisen tilannekuvan muodostamiseksi poikkeustilanteessa olevista avun tarpeista ja niihin vastaamisesta. Suositeltavaa on käynnistää yhteisiä työryhmiä tätä varten.

Jotta apua tarvitsevat perheet löytävät järjestöjen avun piiriin, järjestöjen itse ja kunnissa on tehostettava järjestöjen tarjoamasta avusta tiedottamista.

5.7 Harrastusmahdollisuudet ja kesäajan toiminta tärkeitä lasten kannattelijoita poikkeustilanteessa

Perheitä on korona-aikana kuormittanut lasten kaverisuhteiden, mielekkään tekemisen ja harrastusten puute. Se on näkynyt lasten turhautumisena, levottomuutena, ruutuajan lisääntymisenä sekä myös riitoina lasten ja vanhempien välillä. Harrastusten puuttuminen on joissakin vastanneissa perheissä puolestaan merkinnyt sitä, että iltojen kiire on poistunut, kun ei ole tarvinnut kuljettaa lapsia eri harrastuksiin. Näitä arvioita oli vastauksissa kuitenkin vähän.

Lapset ovat korona-aikana tunteneet vanhempien vastausten mukaan pelkoa ja ahdistusta tilanteesta yhtä lailla kuin aikuiset. Turvalliset kodin ulkopuoliset kontaktit esimerkiksi harrastustoiminnan kautta ovat tässä tilanteessa erittäin tärkeitä. Koulun alkaminen ja päiväkotiin palaaminen helpottavat vähäksi aikaa tilannetta. Perheillä on kuitenkin huoli kesäajasta. Jatkossa oman selviytymisen ennakoidaan niin taloudellisesti kuin muutenkin heikkenevän. On tärkeää tunnistaa, että korona on paitsi terveydellinen myös erittäin vakava sosiaalinen kriisi.

Lapset ja perheet tarvitsevat koronatilanteen purkamiseksi ja jaksamisensa tueksi kontakteja perheen ulkopuolisiin turvallisiin aikuisiin ja kavereihin.

Kesäajan harrastus- ja virkistysmahdollisuuksia tulee turvata lapsille kuntien, seurakuntien, sosiaali- ja terveystieteiden, kulttuuri- ja nuorisjärjestöjen ja liikuntajärjestöjen yhteistyöllä.